

SOCIÁLNÍ SVĚDOMÍ A SOCIÁLNÍ CIT

Není tomu dávno. V zadní části tohoto listu, tam, kde bývají podrobnější zprávy o neobvyklých věcech, o vel-
 5 kých rodinných tragédiích, o krásných aviatických letech, o katastrofách a pohromách, vyskytla se delší lokálka o matce s mnoha dětmi, která, byvši opuštěna svým mužem a nemohouc se uživit, zabila své děti i samu sebe. Svůj osud vylíčila v dopise, jež poslala Právu lidu.

10 V dnešním shonu života a při kinematografickém letu všech věcí před našimi zraky a před naší myslí pamatuje si člověk takovou událost, příšerně všední již, sotva do příští ranní hodiny, kdy přichází nové číslo žurnálu s novými senzacemi.

15 Byl bych také ovšem zapomněl na onu matku, jako jsem nevzpomínal mladého francouzského básníka, o němž předtím psalo se na tomto místě a který také špatně skončil z bídy, a jako jsem nevzpomínal anonymních tisíců, o nichž psaly noviny, že se tlačily v štědrovečerní noci do asylů.
 20 Tyto takměř denní kapky, dopadající stále na jedno místo našeho nitra, jsou ovšem schopny udělati dosti rychle díru do našeho mínění o sociální spravedlnosti, díru skrz naskrz, ale zeje-li v nás již tato díra a nemůže-li již býti ani širší, ani hlubší, propadávají se kapky a člověk je pociťuje jako
 25 samozřejmost. Ano, je to opravdu zcela samozřejmé, že se lidé z bídy a neúspěchu věší, otravují uhelným plynem, střílejí, topí a zabíjí na elektrických drátech a že vraždí ze stejného důvodu i jiné, když — co bych mohl dodat, vyhlíželo by jako demagogická fráze. Byla by to nicméně holá
 30 pravda.

Na onu matku vzpomínal jsem z důvodu méně sentimentálního. Kolega — je mi příjemno, že mohu o něm říci, že je to český spisovatel —, který psal onu zprávu, povzdychl si přitom způsobem dosti u nás neobvyklým. Že prý kdysi
 35 leckde, a také u nás, byly doby, kdy lidé chodili s kapsami plnými sociálních reforem. Že prý — krátce řečeno —

z tohoto sociálního úsilí pranic nezůstalo. Tak nějak to řekl, tak si povzdychl a upřímně.

Rozumí se, že jsem si tedy nejprve vzpomněl na to, nač při podobné příležitosti vždy si vzpomenu. Že totiž Masaryk jednou v Čechách prorokoval, že český socialism bude nejsocialističtější. Jsou výroky nezapomenutelné pro ironickou příchut, kterou jim dodá čas. To bylo ovšem v době, kdy české „navazování na reformaci“ nemuselo se zdát ještě každému beznadějně. O naší husitské a československé krvi ještě se mluvilo. Ale Masarykův výrok mohl mít jen ten smysl, že český socialism bude ze všech stran nejvíce opřen o sociální svědomí národa a o jeho cit pro sociální spravedlnost. Čehož opak je myslím pravda.

Pak jsem se pozastavil nad faktem, který kolega připomněl. Čtenáři těchto mých řečí o mnohém a o ničem vědí, že mi není nový. Ale je vždy možno znova o něm uvažovati, nedomníváme-li se, že tím něco změníme. Je to snad i radno, poněvadž se tím udržuje jisté pouto mezi jistými lidmi, kteří cítí se často ve svém okolí tak ukrutně sami.

Je tedy známo, že nejen u nás, nýbrž téměř všude usnulo ono sociální svědomí, z něhož vyrostlo tré velikánů minulého věku, Karel Marx, Petr Kropotkin a — s náboženskou příchutí — Lev Tolstoj, z jejichž díla pila výživnou šťávu celá plejáda francouzských spisovatelů, kteří svého času kráčeli vedle francouzského anarchismu, a z něhož nabrala síly zašlápnutá revoluce ruská. Jak se toto sociální svědomíjevilo u nás, u Masaryka, v pokrokovém hnutí a později u několika mladších spisovatelů, ví se celkem; je také známo, že u nás jeho spánek je dokonce tak silný, že převládl zcela bařtipánský světový názor, nejen nahoře, ale i dole, hlouběji dole, než si snad myslí nezasvěcenec.

Říkám tomu odliv. Jiní snad míní, že sociální svědomí vyšlo prostě z módy. Ale říkám odliv, poněvadž věřím ve příliv, poněvadž jsem přesvědčen, že otázka sociální spravedlnosti jest součástí veliké lidské touhy, která má ovšem své zimy jako svá jara, ale je nezničitelná.

Tato představa odlivu a přílivu, která i jinde bývá na-

snadě, nemůže nám však brániti v pátrání po důvodech toho, co právě jest. Také odliv, o němž mluvím, má v různých zemích různou povahu a různý rozsah. Slyšeli jsme, jaké zvláštní myšlenky přišly na ruskou inteligenci, sociálně
5 citlivou, po pádu ruské revoluce. Na západě není dokonce ani příčiny k pesimismu. Ve Francii pokračuje rozlišovací proces dvou sociálních táborů pod povrchem. Také Anglie, strážlivá Anglie zachvívá se teď častěji významnými otřesy. A v Německu pokračuje velmi rychle ono hnutí, jež vyneslo
10 na povrch T. T. Heinovy zdrcující karikatury lidské bídy a jež je tu smíseno nutně s bojem za občanskou svobodu vůbec. Bude vůbec lépe, řekneme-li, že sociální svědomí v širém světě spíše čeká, než spí.

Spí ve skutečnosti jen u nás, v našich zemích, v této říši,
15 které není dosud — a bude někdy? — dáno, aby jala se řešiti něco ze sebe sama. Nezdá se nám, že by se něco dělo kolem nás, a proto se neděje nic ani u nás. Toť jeden důvod. A pak ještě jeden.

Naše inteligence, vedle toho, že ztrácí ze své bývalé svobodomyšlnosti a mravní hrdosti, pozbývá očividně a zcela
20 jistě i sociální cit. Kapsy nejsou již plny sociálních reforem, spisovatelé, studenti nechodí k dělníkům, literatura, pokud se vůbec ještě interesuje o něco, zná jen docela povrchní a soukromé bolesti, nemáme vzpurných osobností. Každý
25 se raději paktuje. Ale není tento fakt u nás, a trochu i jinde, jakýmsi protějškem jiného faktu, totiž toho, že také dělnictvo, věčný pionýr sociální spravedlnosti, myslí spíše na malé hospodářské vymoženosti než na velkou touhu? Myslím, že obě tato fakta mají v nemalé míře společný původ
30 v tom, že sociální svědomí proměnilo se v politickou stranu. Sociální svědomí není již ta nebezpečná, ohromující voda, která se hromadila mezi nepřátelskými břehy ji obkličujícími a jedny děsila a druhým učarovala svou krásou; má teď široký, velmi spořádaný odtok. Má-li někdo nějakou
35 choulostivou sociální bolest, jde s ní prostě do Práva lidu, do Rovnosti nebo do Arbeiterzeitungu a věc je vyřízena. A není-li tím vyřízena, dostala se aspoň do rukou, které dle obecného mínění jsou povolány ji vyřídit.

I ta matka, než zabila své děti a sebe, poslala svůj výkřik do Práva lidu. Říká se, že veliká bolest je tichá. Ale to není pravda. Anebo pravda jen pro lidi, kteří nemají sociálního vědomí. Kdo cítí jasně, že je zde pro společnost a společnost pro něho, má-li strašlivý žal, vykřikne hlasitě, aby to všichni slyšeli. Jsou radostná a bolestná pouta mezi lidmi. Tímto se udržuje jedno bolestné. Ta matka byla by snad vykřikla zcela jinak, mnoho lidí křičelo by zcela jinak, ale poněvadž žijeme ve spořádaných poměrech, vycházejí výkřiky v socialistických novinách. 5

Bojím se, že právě tyto spořádané poměry neposkytují inteligentovi s vroucím sociálním citem dosti příležitosti, aby se v tomto oboru uplatnil, a že proto raději mlčí. To nejsou také doby, které rodí nadšení. 10

Co si může říci takový člověk, který snad tu a tam ještě mezi námi žije? Řekněme, že nějaká tragédie bídy nebo bezpráví rozruší jej tak, že zapomene na její samozřejmost v dnešním světě. Pojme jej soucit? Soucit, který nemůže nebo nechce jednati, je holá zbytečnost. Věc pro ty, kteří dávají almužnu nebo pořádají dobročinné bazary. Ale kterak jednati — řekne si —, když mrtvých nelze vzkřísiti a živých, kteří půjdou touže cestou za nimi, jest legion? Zde musí zakročiti zákonodárci, buď ti, kteří hlasují, nebo ti, kteří rozkazují, až uši zaléhají. Tamti pracují a mohou „přivést věc na přetřes v parlamentě“; tito dnes mlčí, nebo neexistují vůbec. Tedy? Tedy vykřiknout? To však můžeš učinit buď oním způsobem, jímž to činí ti, kteří to mají v programu a rozumně regulováno; ponesesh dříví do lesa. Anebo druhým způsobem, od srdce a jako sekera, která jde ke kořenům, způsobem, jakým se dnes nemluví. Je pochybno, najdeš-li tribunu, z které bys byl slyšán. Ale najdeš-li ji, vykřikneš-li, bude ti odpovězeno: To jest naší starostí. Jsi ztřeštěnec, snílek, blázen, a kdožví, možná i agent provokatér. Sbohem. 15 20 25 30

Ostatně, není vlastně nedůstojno nás, kteří víme, že taková senzační tragédie, kterou má na svědomí společnost, je toliko jediná krupěj z nesmírného poháru, jež vypadla a zařinčela, a kteří známe prameny plnící stále až k vrchu 35

tento pohár, — není nás nedůstojno křičeti a rozčilovati se pro tu jednu krůpěj jako nějaký slepý nebo licoměrný dav?

Mnoho může učiniti jeden člověk. Mnoho může statečný spisovatel. Bylo by ohavno, kdybychom toho zapomněli, 5 kdybychom neopovrhovali těmi, kteří mohou a zalézají. Zola vykonal nesmírně mnoho pro sociální spravedlnost. Ale mohl napsati žalobu na několik určitých lidí. V našem případě však psali bychom žalobu na společnost. A těch už bylo tolik marně napsáno. Neboť společnost mění se jen 10 tehda, když její část nejpodstatnější objeví se náhle ze svých doupat na slunci jako vojsko. Kus nové sociální spravedlnosti jen toto vojsko nám vydobude. A sociální svědomí, sociální cit, čekající i dřímající, probudí se s novou výrazností, až toto vojsko se probudí...

15 Myslím si to aspoň. Těším se tím. Věřím právě v příliv. A když zase jedna krvavá kapka padá dírou jako samozřejmost, nejsem-li právě naladěn ke krvavé ironii, naslouchám v dálku...

Charles Baudelaire napsal v předmluvě ke knize Pierra 20 Duponta Chansons: „Když jsem slyšel píseň dělníků, tento nádherný výkřik bolesti a melancholie, byl jsem omámen a něžně dojat. Jak dlouho jsme čekali na trochu silné a skutečné poezie! Ať člověk patří ke kterékoli straně, ať byl živen jakýmikoli předsudky: jest nemožno nebýti dojat divadlem 25 tohoto nemocného zástupu, který vdechuje prach dílen, polyká bavlnu, otravuje se bělobou a rtutí a všemi jedy, jež pomáhají tvořit mistrovská díla, — tohoto zástupu, který hyne a úpí a jemuž země děkuje za zázraky, který cítí v žilách divokou purpurovou krev, který posílá dlouhý, smutkuplný pohled za sluncem a v stinné aleje velikých parků 30 a který za to vše jako pro útěchu a zotavení z plna hrdla stále jen propukává v spasitelnou zvěst: Chceme se navzájem milovat!“

Baudelaire byl dandy. Vedle toho však jeden z největších 35 lyriků světa a autor takových křišťálových krůpějů sociálního citu, jako jest Koláč nebo Oči chudých v Malých básních prózou. V únorových dnech byl na ulici. Od té doby mnozí spisovatelé, vši demagogie vzdálení, vyslovili se ještě zře-

telněji. Vždycky se poklonili veliké touze, když dělníci o ní zpívali. Také jiní lidé to zpívali.

A tak tedy se mi zdá někdy, že dnes tímto směrem nutno hledati vinu. Neslyšeli jsme již tak dávno písně dělníků. Slýcháme jen odrhovačky.

5